

اللَّهُمَّ
الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ

مواد مخدر در ایران به روایت استاد
(جلد اول - دوره قاجار)

آیت محمدی (کلههر)

سرشناسه: محمدی، آیت‌الله، ۱۳۴۹ -

عنوان و نام پدیدآور: مواد مخدر در ایران به روایت اسناد/ مؤلف آیت محمدی (کلهر)؛ ناظر علمی نعمت‌الله موسی‌پور؛ ویراستار منصوره میرشاهی.

مشخصات نشر: تهران: دانشگاه علوم انتظامی ناجا، ۱۳۹۲.

مشخصات ظاهری: ۲ ج.

شابک: ۳۶۰۰۰ ریال: ج. ۴۱-۹۴-۶۶۴۷-۶۰۰-۹۷۸؛ ۳۶۰۰۰ ریال: ج. ۱۲-۹۵-۶۶۴۷-۶۰۰-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی: فیپا

یادداشت: ج. ۲ (چاپ اول: ۱۳۹۲) (فیپا).

یادداشت: کتابنامه به صورت زیرنویس.

مدرجات: ج. ۱. دوره قاجار- ج. ۲. دوره پهلوی.

موضوع: مواد مخدر - ایران -- تاریخ -- اسناد و مدارک

موضوع: مواد مخدر - ایران - تاریخ

موضوع: ایران -- تاریخ -- قاجاران، ۱۱۹۳ - ۱۳۴۴ق. -- اسناد و مدارک

موضوع: ایران -- تاریخ -- دیوی، ۱۲۰۴ - ۱۳۵۷ -- اسناد و مدارک

شناسه افزوده: موسی‌پور، نعمت‌الله، ۱۳۴۳. ناظر

شناسه افزوده: دانشگاه علوم انتظامی ناجا

رده بندی کنگره: HV۵۸۰/۵۸۰م۳۴۳م۸۱۲۹۲

رده بندی دیویی: ۳۹۰۹۵۵/۳۶۲

شماره کتابشناسی ملی: ۳۳۹۲۲۶۳

مواد مخدر در ایران به روایت اسناد (جلد اول دوره قاجار)

ناشر: انتشارات دانشگاه علوم انتظامی امین

مؤلف: آیت محمدی (کلهر)

ناظر علمی: دکتر نعمت‌الله موسی‌پور

طراح جلد: وحیدرضا امیری

چاپ اول: بهار ۱۳۹۴

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۱۳۰۰۰۰ ریال

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: راه فردا

نشانی دانشگاه: تهران، انتهای اتوبان شهید همت غرب، دانشگاه علوم انتظامی امین - ۴۸۹۳۱۲۹۳

فهرست موضوعی اسناد

اسناد دوره قاجار

- سند شماره ۱: ابراز ناخرسندی رئیس اداره تحدید تریاک کاشان از برکناری زود هنگام خود. (۱۲۹۷ق)..... ۲
- سند شماره ۲: گزارش رئیس اداره تحدید تریاک کاشان از همکاری سردار جنگ با آن اداره. اینک شعب فروش تریاک باندل دار در سطح شهر، جمع آوری نکردن محصول شهر تریاک در سال گذشته، ابراز امیدواری برای جمع آوری شیره تریاک امسال جهت عایدات بیشتر از فروش آن. (۱۲۹۸ق)..... ۴
- سند شماره ۳: درخواست رئیس اداره تحدید تریاک قم و کاشان برای خرید شیره تریاک از عراق (اراک) جهت تأمین شیره مصرفی شهرهای یاد شده. (۱۲۹۸ق).....
- سند شماره ۴: درخواست رئیس اداره تحدید تریاک قم و کاشان جهت خرید شیره از تهران و انتقال آن به کاشان. (۱۲۹۸ق)..... ۸
- اسناد شماره ۵ و ۶: درخواست مردم توپرس برای ایجاد نمیه و تصمیم دولت در استفاده از مالیات اخذ شده از درآمد تریاک برای این کار. (۱۳۲۸ق)..... ۱۰ و ۱۲
- سند شماره ۷: پیشنهاد و درخواست رئیس کل مالیات ایران از رئیس خزانه داری کل ممالک جهت واگذاری دائره نواقل قزوین به اداره تحدید تریاک آن شهر. (۱۳۲۸ق)..... ۱۴
- سند شماره ۸: اعلام موافقت با واگذاری دائره نواقل قزوین به اداره تحدید تریاک به پیشکار مالیه و رئیس اداره تحدید تریاک قزوین. (۱۳۲۹ق)..... ۱۷
- سند شماره ۹: دستورالعمل واگذاری دائره نواقل قزوین به اداره تحدید تریاک (۱۳۲۸ق)..... ۲۰
- سند شماره ۱۰: درخواست حکومت قزوین از اداره تحدید تریاک برای پرداخت مخارج ریشایی شهر. (۱۳۲۹ق)..... ۲۲
- سند شماره ۱۱: نظامنامه تحدید مصرف تریاک، سوخته و شیره تریاک (۱۳۲۹ق)..... ۲۴
- سند شماره ۱۲: درخواست تجار شیراز از مجلس شورای ملی درخصوص ادامه فروش تریاک به چین، که به موجب قرارداد بین انگلیس و چین فروش آن به چین منع گردیده بود. (۱۳۲۹ق)..... ۳۹

- سند شماره ۱۳: تلگراف تجار شیراز و بمبئی به مجلس شورای ملی در خصوص اینکه دولت چین تا پنج ماه دیگر ورود تریاک ایران را قذفن خواهد کرد. (۱۳۲۹ق)..... ۴۱
- سند شماره ۱۴: درخواست خزانهداری کل ایران مبنی بر حل مشکل صادرات تریاک ایران به چین باتوجه به درخواست تجار ایرانی. (۱۳۲۹ق)..... ۴۴
- سند شماره ۱۵: اعتراض حکومت یزد به عمل اداره انحصار تریاک در خصوص تفتیش بارهای تجارتخانه‌های یزد. (۱۳۳۰ق)..... ۶
- سند شماره ۱۷ و ۱۶: تلگراف علمای کرمان در خصوص اجحاف و تعرض پیشکارمالیه و انحصار تریاک به آنها ۱۳۳۱ ق. ۱۱۷..... ۴۸ و ۵۰
- سند شماره ۱۸: تلگراف سادات و علمای کرمان به علمای تهران در خصوص استمداد از آنها برای رعایت از اجحاف و تعرض پیشکارمالیه و انحصار تریاک. (۱۳۳۱ق)..... ۵۲
- سند شماره ۱۹: درخواست چند تن از علمای تهران برای رعایت حقوق زارعان کشت تریاک در کرمان به علمای آن شهر از علمای تهران استمداد طلبیده بودند..... ۵۴
- سند شماره ۲۰: مهاجرت یکی از علمای کرمان به بسم به خاطر ایجاد مزاحمت اداره تریاک کرمان، و درخواست عسای تبریز و تهران برای بازگرداندن ایشان. (۱۳۳۱ق)..... ۵۶
- سند شماره ۲۱: درخواست عسای تبریز از وزیر مالیه و داخله جهت حل مشکل بین علمای کرمان و اداره تریاک آن شهر. (۱۳۳۱ق)..... ۸
- سند شماره ۲۲: وضعیت کشت خشخاش در بروجرد و ارسنجان و سایر نقاط، و پاسخ چند پرسش در خصوص نحوه کشت خشخاش، و سایر اطلاعات مربوط به آن. (۱۳۳۱ق)..... ۶۱
- سند شماره ۲۳: درخواست چند نفر از علمای کرمان از نایب‌السلطنه و هیأت وزیران برای آزادی افرادی که به جرم فروش تریاک زندانی شدند. (۱۳۳۲ق)..... ۶۴
- سند شماره ۲۴: پیشنهاد ناظم‌الملک، بصیر‌الممالک، منشی‌الملک و بنان‌السلطنه به هیأت وزراء و وزارت مالیه در خصوص افزایش عواید مشروبات و تحدید تریاک..... ۶۷
- سند شماره ۲۵: ارسال پیشنهاد ناظم‌الملک، بصیر‌الممالک، منشی‌الملک و بنان‌السلطنه از سوی رئیس وزراء به وزارت مالیه در خصوص افزایش عواید مشروبات و تحدید تریاک. (۱۳۳۲ق)..... ۷۰

- سند شماره ۲۶: پاسخ وزارت مالیه (خزانه‌داری کل) به پیشنهاد ناظم‌الملک، بصیر‌الملک، منشی‌الملک و بنان‌السلطنه از سوی رئیس‌وزراء به وزارت‌مالیه در خصوص افزایش عواید مشروبات و تحدید تریاک. (۱۳۳۳ق) ۲
- سند شماره ۲۷: اختلاف مالی در اداره انحصار تریاک فارس و درخواست افراد و گروه‌ها برای حل این مسئله. (۱۳۳۳ق) ۷۴
- سند شماره ۲۸: درخواست هیئت عالی فرقه اجتماع‌یون اعتدالیون، هیئت عالی برای حل مشکل موجود در اداره تحدید فارس. (۱۳۳۳ق) ۷۸
- سند شماره ۲۹: طرح سؤالاتی چند از رئیس اداره تحدید تریاک شیراز در خصوص موضوعاتی چون؛ تاریخچه تشکیل اداره تحدید شیراز، ارتباط و آشنایی نامبرده با امور مربوط فواید دستورالعمل‌های کاری اداره تحدید، و... (۱۳۳۳ق) ۸۲
- سند شماره ۳۰: دفاعیات رئیس مالیه و تحدید تریاک ایالت فارس در خصوص مخالفت با مزاحمت‌های بوجود آمده از سوی برخی افراد برای دست‌اندرکاران تولیدکننده تریاک. ۱۳۳۳ ق. ۱۶۱ ۸۶
- سند شماره ۳۱: درخواست تجار همدانی و تهرانی از شاهنشاه مبنی بر رفع توقیف تریاک باندروول شده آنها توسط اداره تحدید شیراز، دستور لازم جهت بررسی موضوع ۸۸
- سند شماره ۳۲: شکایت و درخواست تجار همدانی به وزارت داخله مبنی بر رفع توقیف تریاک آنها توسط اداره تحدید تریاک. (۱۳۳۳ق) ۹۰
- سند شماره ۳۳: ارسال شکایت جمعی از علما و شاه‌نشین‌هاوند به وزارت مالیه در خصوص شکایت آنها از اداره تحدید تریاک. (۱۳۳۳ ق) ۹۲
- سند شماره ۳۴: درخواست تجار، علما، خوانین و شاهدگان نهان از مجلس شورای ملی و دولت برای لغو دستورالعمل ممیزی اراضی کشت تریاک. (۱۳۳۳ق) ۹۵
- سند شماره ۳۵: گزارش پیشکار مالیه تحدید کرمانشاهان در خصوص وضعیت ممیزی تریاک در منطقه براساس یک سری اصول و قواعد معلوم برای گرفتن مالیات از تریاک تحویلی از سوی تریاک کاران. (۱۳۳۳ق) ۱۰۲
- سند شماره ۳۶: شکایت عده‌ای از زارعین تریاک کار نهانند به عملکرد اداره تحدید تریاک در اعتراض به تعیین مساحت زراعت تریاک از سوی آن اداره. (۱۳۳۳ق) ۱۰۶

- سند شماره ۳۷: گزارشی از تعیین مساحت اراضی برای کشت خشخاش در ولایات ثلاث (ملایر، نهاوند، تویسرکان)، علی‌رغم نارضایتی مردم، علماء و اغتشاش و شورش مردم در این مناطق. (۱۳۳۳ق)..... ۱۰۸
- سند شماره ۳۸: نظامنامه قانون تحدید تریاک، شیره تریاک، ساخت شیره تریاک و مواد اصلاحیه آن. (۱۳۳۴ق)..... ۱۲۰
- سند شماره ۳۹: درخواست برای تعیین گمرکات در مناطق مرزی غرب کشور جهت صدور مجوز برای صادر کردن تریاک از کشور. (۱۳۳۶ق)..... ۱۳۱
- سند شماره ۴۰: اعلام تعیین شعب گمرکات در غرب کشور جهت صدور جواز تریاک از سوی اداره کل گمرکات. (۱۳۳۶ق)..... ۱۳۳
- سند شماره ۴۱: اعلامیه شیره تریاک و قانون مجازات متخلفین و تعلیمات اداری راجع به بازدید و جمع‌آوری شیره تریاک. (۱۲۹۵ش)..... ۱۳۵
- سند شماره ۴۲: چاق تریاک و برنامه اداره کل مالیات غیر مستقیم جهت جلوگیری از آلودگی. (۱۳۰۰ش)..... ۱۴۰
- اسناد شماره ۴۴ و ۴۳: دستور منع استعمال تریاک در ادارات لشکری و کشوری و عدم تشکیل و شرکت در اجتماعات و اجتماعات در ادارات. (۱۴۲ و ۱۴۴)..... ۱۴۴
- سند شماره ۴۵: درخواست وزارت امور خارجه از چند وزارتخانه برای تشکیل جلسه درخصوص بررسی طرح‌های پیشنهادی ارسال شده از سوی مجمع عمومی ملل متحد، جهت تحدید کشت تریاک و جلوگیری از انتشار آن و سایر ادویه مخدره. (۱۳۰۰ش)..... ۱۴۶
- سند شماره ۴۶: درخواست وزارت امور خارجه از برخی وزارتخانه‌های بی‌توجهی برای تشکیل جلسه درخصوص بررسی طرح‌های پیشنهادی ارسال شده از سوی مجمع عمومی ملل متحد در جهت تحدید کشت تریاک و جلوگیری از انتشار آن و سایر ادویه مخدره. (۱۳۰۰ش)..... ۱۴۸
- سند شماره ۴۷: معرفی میرزا یوسف‌خان رئیس اداره تحدید تهران برای حضور در جلسه وزارت امور خارجه در باره تحدید کشت تریاک در ایران. (۱۳۰۰ش)..... ۱۵۰
- سند شماره ۴۸: معرفی میرزا سعید خان نفیسی از طرف وزارت فلاح و تجارت و فوائد عامه جهت شرکت در کمیسیون تحدید زراعت تریاک. (۱۳۰۰ش)..... ۱۵۲

- سند شماره ۴۹: عدم تشکیل کمیسیون تحدید زراعت تریاک جهت بررسی
پیشنهادهای جامعه ملل به دلیل عدم حضور نمایندگان برخی ۱۵۴
- سند شماره ۵۰: تدوین و ابلاغ نظامنامه ورود و فروش ادویه مخدره و ساکارین در کشور.
..... (۱۳۰۰ش) ۱۵۹
- سند شماره ۵۱: مخالفت مجلس با استخلاص و استرداد مرفین توقیف شده به مدعی
مال. (۱۳۰۰ش) ۱۶۳
- سند شماره ۵۲: دستور رئیس کل گمرک کشور مبنی بر ترخیص مرفین توقیف شده در گمرک
بوشهر. (۱۳۰۰ش) ۱۶۵
- سند شماره ۵۳: دستور آکید در بازرسی و بررسی قاچاق مواد وارد شده به داخل کشور طبق
قانون. (۱۳۰۰ش) ۱۶۸
- سند شماره ۵۴: افزایش صادرات داروهای مخدر نظیر مرفین و کوکائین و مصرف آن در ایران بنا
به اعلام گمرکات به این انجمن از تقلب در ورود داروهای مخدر با نامهای
دیگر و درخواست از کمیسیون وقت بیشتر در ورودی مرزهای کشور. ۱۷۰
- سند شماره ۵۵: ارائه دستورالعمل به اداره های ایه در زمینه بازرسی تریاک. ۱۷۲
- سند شماره ۵۶: اعلام وصول یادداشتی از سفارت انگلیس مبنی بر درخواست اجازه صدور مجوز
برای ورود تریاک عودتی از لندن به ایران. (۱۳۰۲ش) ۱۷۴
- سند شماره ۵۷: یادداشتی از سفارت انگلیس مبنی بر درخواست اجازه صدور مجوز برای ورود
تریاک عودتی از لندن به ایران. (۱۳۰۲ش) ۱۷۶
- سند شماره ۵۸: تعیین میزان واردات تریاک در سالهای ۱۳۰۲-۱۳۰۳. (۱۳۰۲ش) ۱۷۸
- سند شماره ۵۹: مشروط بودن اجازه ورود و تخلیه شش صندوق تریاک ارسالی از انگلیس به
ایران در بندر بوشهر. (۱۳۰۲ش) ۱۸۰
- سند شماره ۶۰: درخواست ارائه قبض پستی برای دریافت بسته سکارین و ... از گمرک.
..... (۱۹۲۲م=۱۳۰۲ش) ۱۸۲
- سند شماره ۶۱: ورود دو خروار تریاک توسط یک تبعه روسی و درخواست وزارت امور خارجه
برای ارائه توضیحات به سفارت روسیه. (۱۳۰۲ش) ۱۸۴
- سند شماره ۶۲: ارائه صورت وضعیت و مخارج کمکی بابت مواد مخدر توقیف شده در گمرکات
و درخواست پرداخت مبالغ اخذ شده به صندوق اداره گمرکات. ۸۸
- سند شماره ۶۳: اعلام ورود مواد مخدر با کسب مجوز از شورای بهداشت ۱۹۰

- سند شماره ۶۴: اعلام جرمه نمودن تبعه روسی به خاطر ورود دو خروار تریاک به ایران و محاکمه وی در یکی از دادگاههای ایرانی طبق قرارداد بین دو کشور ایران و روس. (۱۹۲۳م=۱۳۰۲ش)..... ۱۹۳
- سند شماره ۶۵: اجرای قانون تحدید تریاک در سراسر ولایات کشور. (۱۳۰۳ش)..... ۱۹۵
- سند شماره ۶۶: دستور اکید بر باندل کردن تریاکهای تولیدی و گرفتن حق المعاینه تریاک-های وارد و خارج شده از انبار. (۱۳۰۳ش)..... ۱۹۷
- سند شماره ۶۷: دستور اکید بر معاینه تریاکهای وارده به انبار دولت جهت جلوگیری از خسارات وارده. (۱۳۰۳ش)..... ۱۹۹
- اسناد شماره ۶۹ و ۶۸: اعتراض هیئت اتحادیه تجار سبزوار به مبلغ تعیین شده بابت حق المعاینه تریاکهای خریداری شده از سوی دولت. (۱۳۰۳ش) ... ۲۰۱، ۲۰۳
- سند شماره ۷۰: نامه وزارت مالیه به ریاست مجلس شورای ملی درخصوص تذکره و عیبهای دشمنه قم جهت کمک به آنها در پی آفتزدگی زراعت تریاک آن منطقه. (۱۳۰۳ش) ۲۰۵
- سند شماره ۷۱: شکایت زارعان دشمنه قم به مجلس شورای ملی درخصوص آفتزدگی زراعت تریاک آن منطقه درخواست برای معاف از پرداخت مالیات. (۱۳۰۳ش)..... ۲۰۷
- اسناد شماره ۷۲ و ۷۳: شکایت زارعان سنقر و فلهگری در جلوگیری از استعمال تریاک بیباندل در منطقه. (۱۳۰۳ش)..... ۲۰۹ و ۲۱۱
- سند شماره ۷۴: طرح شکایت اهالی بون خراسان از اداره مالیه منطقه در خصوص کسر حرازی تریاک تحوّل به انبار دولت. (۱۳۰۳ش)..... ۲۱۳
- سند شماره ۷۵: شکایت زارعین تریاک فارس درخصوص مخالفت با کسر حرازی صاحبان تریاک، گرفتن مالیات اضافه بر مصوبه نظامنامه تحدید تریاک دریافتی از سوی اداره مالیه. (۱۳۰۳ش)..... ۲۱۵
- سند شماره ۷۶: نامه وزارت مالیه به مجلس شورای ملی درخصوص مخالفت زارعین تریاک کار فارس با اجرای مصوبه نظامنامه تحدید که اجرای آن را علیه منافع خود می دانند. (۱۳۰۳ش)..... ۲۱۷
- سند شماره ۷۷: شکایت یکی از تجار خراسان از اداره تحدید و نیز اعتراض به وضع نمودن نظامنامه تحدید و درخواست رسیدگی به مشکل وی درخصوص سرقت تریاک-هایش در مسی مشهد به هرات. (۱۳۰۳ش)..... ۲۱۹

سند شماره ۷۸: ارسال نامه وزیر مالیه به رئیس مجلس شورای ملی درخصوص
اعتراض تریاک‌کاران شهر بایک نسبت به عملکرد مدیر حرز تریاک
آنجا. (۱۳۰۳ش)..... ۲۲۲

مقدمه

بدون شک بررسی صفحات تاریخ برای یافتن ریشه‌های گرایش انسان به مواد مخدر، ما را به علل و عوامل مختلفی می‌رساند که کنکاش در خصوص این عوامل، ما را در دست یافتن به یافته‌های جدیدی در این زمینه یاری خواهد رساند. در ابتدا، علل گرایش انسانها به سمت مواد مخدر چیزی جز، راز یافتن برای درمان امراض و کاهش دردها، رهایی از مشکلات اجتماعی و حتی در بعضی مواقع برای تفریح و حالت تفننی و در برخی موارد استفاده از آن در مراسمات مذهبی و آئینی، چیز دیگری نبوده است. در واقع اثر انسان می‌دانست که استفاده از این مواد مخدر روزی به یک معضل و یک پدیده سوم فراگ جهان، تبدیل می‌گردد، در نحوه رفتار خود، در خصوص استفاده از آن تجدید نظر می‌کند.

در جوامع معاصر، کدام «وادمخدر» دو معنی ضمنی دارد، یکی مثبت است که نقش مهم آن را در پزشکی انسان می‌دهد، و دیگری منفی است که ویژگی طبیعی و ترکیبی این داروها را منعکس نمی‌کند، بلکه نتیجه تخریبی و الگوهای سوءاستفاده از این مواد را که زیان‌بخش هستند منعکس می‌کند. از این روی، تاریخچه مصرف مواد مخدر و تلاش‌های صورت گرفته برای کنترل آن، پیچیدگی کنترل در دوره معاصر، اجرای اعمال قانونی و مسائل اجتماعی آن را شفاف‌تر می‌سازد. با وجود تلاش‌های زیادی که در زمینه تجزیه و تحلیل تاریخی موضوع به عمل آمده است، این بازمی‌آید که کمبود اطلاعات کافی در زمینه برخی موضوعات، خصوصاً میزان سوءمصرف مواد مخدر، در دوره‌های مختلف، به خصوص دوره معاصر مواجه هستیم. ارائه تجزیه و تحلیل روشی تفسیر سیاست‌ها در زمینه مواد مخدر بدون توانایی ارزیابی تأثیر این تغییرات بسیار مشکل است، و در واقع، نمی‌توانیم چنین اندازه‌گیری‌هایی را ارائه نمائیم. حتی امروزه تعداد افرادی که به سوءاستعمال مواد مختلف از الکل گرفته تا هروئین اقدام می‌کنند یکی از موضوعات اساسی مورد بحث محسوب می‌گردد.^۱

عواقب و آثار شوم پدیده اعتیاد به مواد مخدر به عنوان معضلی جهان شمول و بحرانی که جوامع را تهدید و تخریب نموده و آثار مخرب و زیانبارش هر روزه در پیکره اجتماع عارضه‌ای ایجاد می‌کند بر همگان مشهود است... توسعه تاریخی منتهی به جایی شده که در آن سیاست مقابله با مواد مخدر و سیاست مقابله با جرائم درهم آمیخته است. از دهه‌ها به بعد سیاست مقابله با مواد مخدر به صورت یک رویکرد جزایی سنگین معرفی شد. شناسایی جرائم و استفاده از کیفرهایی سنگین ابزارهای اساسی کنترل و هر آنچه را که ممکن بود نام مایه مخدر به خود بگیرد را شکل داد؛ بنابراین آزمون سیاست مقابله با مواد مخدر باید شامل تجزیه و تحلیل مقابله با جرائم نیز باشد.^۱

از این روی، امروز نخستین زنده‌های تصمیم‌ساز و تدبیرپرداز ما با نوعی فقر شناخت ضعف تمهید و تدبیر استراتژیک فقدان رویکردی فراگیر و همه‌سوی و مبتنی بر منطق تعیین چند جانبه جستجوی عالی و عوامل مختلف و متنوع در پس این پدیده مواجه هستند، در نتیجه این فقر، ضعف فقدان، استراتژی‌ها و تاکتیک‌های متخذه برای مقابله و مبارزه با این تهدید، قادر به تأمین بهینه اهداف خود نبوده‌اند و جامعه ما شاهد رشد روزافزون گستره و عمق تأثیرات مخرب مواد مخدر بوده است.^۲ همان گونه که می‌دانیم بحران اعتیاد و مواد مخدر به همراه بحران نابود محیط زیست، بحران تهدید امنی، بحران فقر به عنوان چهار بحران و مسئله جهانی به شمار می‌روند، که علی‌رغم این شرایط، پدیده مواد مخدر به خاطر سود سرشاری که از تولید، توزیع و فروش آن نصیب کشورهای تولیدکننده و توزیع‌کننده می‌شود، مورد حمایت کوررهای قاچاقچیان جهانی قرار گرفته است.

با توجه به موضوع، ابتدا لازم است که تاریخچه مختصری از مواد مخدر در ایران به ویژه در عصر قاجار و پهلوی ارائه نموده و سپس به اهمیت پژوهش ارائه شده بر اساس اسناد موجود پرداخته شود. همان‌طور که می‌دانیم در ایران مصرف مواد مخدر از سابقه‌ای طولانی برخوردار است. گیاهانی که افیون و حشیش از آنها به دست می‌آیند، از گیاهان

۱- هنریک تام، مروری بر سیاست‌های سوئد در مقابله با مواد مخدر ۲۰۰۳، مترجمان: گلاره علوی - نسرین نیک افکار، دفتر

آموزش و فرهنگ پیشگیری از اعتیاد، انتشارات گل یخ، تهران، ۱۳۸۳، ص ۴.

۲- میری آشتیانی، الهام، جامعه‌شناسی اعتیاد در ایران امروز، نشر مهاجر، تهران، ۱۳۸۵.

بومی این منطقه بوده و شاید بتوان گفت خواص خوراکی، دارویی و روان گردان آنها از چند هزار سال پیش توسط ساکنان فلات ایران شناسایی شدند. خواص روان گردان حشیش و استفاده از آن از سوی ایرانیان، توسط مورخانی چون هرودت گزارش شده که از این ماده در عزاداریهای خود مورد استفاده قرار گرفته است.^۱

تریاک و حشیش از جمله مواد مخدری هستند که بومی آسیای مرکزی و فلات ایران بوده و در ادوار گذشته تاریخ به طور وحشی در این سرزمین به عمل می آمده است.^۲

در ایران باستان در کتاب اوستا از گیاه "کاناییس" (شاه دانه) به عنوان یک ماده بی حس کننده نام برده شده؛ اما علی رغم این امر ایرانیان در دوران قدیم به مواد معتاد نبودند. از طرفی مواد اعم از مخدر و محرک همیشه به عنوان مواد شفافبخش، مسکن، شادی آور و نیز مقدماتی مورد استفاده قرار گرفته است. از جمله می توان به اشعار کهن موجود اشاره کرد. "هوم" در آئین زرتشت نام برد.^۳ شواهد تاریخی نشان از آن دارد که ایرانیان از قرنهای پیش از میلاد مسیح با گیاهان مخدر و محرک و نیز حشیش به عنوان دارو و مواد نشاط آور و تعبیر کننده حالات روحی آشنایی داشته اند؛ اما در تاریخ و ادبیات ایران پیش از اسلام، اطلاعاتی به ندرت در ترویج و استفاده مواد مخدر و اعتیاد آور به خصوص تریاک وجود ندارد.

ابن سینا و زکریای رازی به خواص دارویی تریاک آشنا بودند و آن را برای مداوای بیماران خود تجویز می کردند. حسن صباح، مریدان را برای از پا درآوردن دشمنان به

۱- این استفاده از مواد مخدر در عزاداریها از سوی ایرانیان که افرادی چون هرودت به آن اشاره کرده اند، یک واقعیت تاریخی بوده، به طوری که طبق شواهد و یافته های خودنگارنده) در این رابطه و در برخی از مناطق سرب کوه "ساتهای لرستان، ایلام و کرمانشاه) در هنگام عزاداری (مرگ بستگان) برای کاهش تألمات روحی افراد، از مواد مخدر (تریاک) استفاده می نمودند. همین اواخر (دهه ۱۳۶۰ خورشیدی) در مراسم پره (عزاداری = ختم) به کسانی که در مجلس عزای شرکت می کردند، سیگار تعارف می کردند، که استفاده کنند.

۲- مرنضوی، علی. قاچاق بین المللی مواد مخدر. دبیرخانه سند مبارزه با مواد مخدر. تهران، ۱۳۸۲.

کار گرفت، این امر با به دست آمدن نوشته‌هایی در تپه‌های الموت به اثبات رسید که این افراد با استفاده اثرات مست کنندگی حشیش اعمال خارق العاده‌ای را انجام می‌داده‌اند.^۱

در ایران صفویه سوء مصرف موادمخدر شیوع پیدا کرده و در طول دویست سال سلطنت شاهان صفوی در ایران، مصرف تریاک، حشیش و شراب گسترش یافته به گونه‌ای که تولید داخل برای تأمین نیاز مصرف کنندگان کفایت نمی‌کرده، و موادمخدر از طریق عثمانی وارد می‌شد. با روی کار آمدن شاه عباس، مبارزه با اعتیاد و موادمخدر رشد یافته و کلمه تریاک بار ارزشی منفی پیدا کرد.^۲ در دوره قاجاریه نیز استفاده از تریاک رایج بوده و از سال ۱۲۶۷ هجری قمری، کشت تریاک با هدف صادرات گسترش یافت. کشور ایران از نیمه دوم قرن نوزدهم و هم‌زمان با دوران ناصرالدین شاه از نظر داخلی و جهانی با معضل موادمخدر و پدیده اعتیاد روبرو شده و از آنجا که کشت خشخاش یکی از محصولات کشاورزی در این دوره بوده و محصول آن بازار بین‌المللی و مصرف داخلی داشته و با توجه به عوامل دیگر تولید تریاک افزایش چشمگیری داشته است. در زمان حکومت قاجار و به‌خواست انگلیسی‌ها (کماندو شرقی) جهت تأمین منافع و اجرای برنامه‌های خود، بسیاری از مزارع کشت گندم و دیگر محصولات به کشت خشخاش اختصاص داده شد.^۳ این کار باعث شد تا سطح تولید خشخاش (تریاک) رشد چشمگیری یابد، و ایران به عنوان یکی از تولیدکنندگان و صادرکنندگان بزرگ در سطح منطقه و بین‌المللی در آید.

در اواخر دوره قاجار کشت، تولید و صادرات تریاک ایران در جی‌جای کشور معمول بود، به‌طوری‌که برای اداره امور این کار، اداره مخصوصی به نام "اداره تحریک تریاک" جهت انجام امور مربوط به کشت، تولید و صادرات و حتی نظارت بر مصرف داخلی، شکل گرفت. این اداره تا حد زیادی توانست امور مربوط به تریاک (کاشت، تولید مصرف

۱- افیون اختاپوس زمان. ناشر: مرکز چاپ و نشر سازمان تبلیغات اسلامی. ۱۳۶۸.

۲- غنچی، علی. سلسله گزارش‌های همایش تخصصی معاونت‌های مبارزه با موادمخدر. (۸۱-۷۱) ۱۳۷۸.

۳- افیون، اختاپوس زمان. همان مدرک.

داخلی و صادرات آن) را به دست گیرد. این اداره در هر یک از ایالت‌های چندگانه کشور، شعباتی دایر نمود، و کار نظارت بر تریاک را انجام می‌دادند.

در دوره پهلوی هر چند دولت برای کاهش آن دست به اقدامات جدی و همکاری‌های منطقه‌ای و بین‌المللی زد؛ اما در نهان برای درآمدزایی خود، اقدام به کشت تریاک، تبدیل تریاک به هروئین، عبور موادمخدر تولید شده در افغانستان از ایران به ترکیه برای مصرف در بازارهای جهانی می‌کرد.^۱ اسناد آورده شده که مربوط به دوره پهلوی هستند، به خوبی گویای واقعی رفتار دولت پهلوی با (چه در کشت و تولید آن و چه در منع کشت و مبارزه با مصرف) پدیده موادمخدر را نشان می‌دهد.

همان‌طور که گفته شد، کشور ایران به لحاظ موقعیت جغرافیایی مناسبی که برای کشت خشخاش دارد، بوده، که از دیر باز کشت گیاهان دارویی و مخدر مانند: خشخاش، شاهدانه و... در این سرزمین داشته، و استفاده از شیره گیاهان در درمان بسیاری از بیماریها مورد استفاده قرار گرفته است. به طوری که در کتاب‌های قدیمی و حتی در کتاب اوستا نیز به گیاه خشخاش با نام «هوم» اشاره شده، و این نشان دهنده آشنایی ایرانیان با این گیاهان از همان ابتدای کشف آنها بوده است.

آنچه که در زمینه رواج کشت خشخاش، تولید، توزیع و مصرف آن در ایران مورد توجه بوده، این است که این شرایط یاد شده (تولید، توزیع و سوء مصرف) به صورت وسیع در سطح کشور از زمان صفویه همگانی شده و شروع به گسترش نمود. این امر خود، ناشی از ورود خارجی‌ان (اروپائیان) به سرزمین‌های فلات ایران و ورود در این مناطق و استفاده

۱- دولت پهلوی به جهت مقابله با مواد مخدر و اعتیادآور که جامعه را فرا گرفته بود در سال ۱۳۰۱ خورشیدی نخستین قانون رسمی ممنوعیت مصرف به نام "قانون تحدید تریاک" به تصویب رساند که طی آن باید در مدت ۸ سال مصرف شیره ممنوع و استعمال تریاک تنها به منظور مصرف طبی مجاز شناخته شد. دولت برای مصرف مواد مالیات در نظر گرفت و برای معاندان کفایت سهمیه صادر کرد. پس از آن در سال ۱۳۰۱ خورشیدی، قانون منع واردات مواد مخدر تصویب شد. همچنین در سال ۱۳۰۷ قانون جدید تحت عنوان "انحصار تریاک" به تصویب رسید که بر اساس آن دولت ایران باید به تدریج اراضی زیر کشت خشخاش را کاهش دهد. پس از این مصوبه و به دنبال گسترش حاد مسئله اعتیاد، قانون منع کشت خشخاش و استعمال تریاک در سال ۱۳۳۴ تصویب و به اجرا گذاشته شد. (افیون اختاپوست زمان. ناشر: مرکز چاپ و نشر سازمان تبلیغات اسلامی. ۱۳۶۸، ص ۲۱-۲۰).

های لازم و یافتن بازارها و منابع جدید مالی برای ارتقاء توان مالی کشورهای خود بوده است.

در قرن هفدهم کشتی‌های تجارتي انگلیس، این متاع مرگ‌آور را از خاور دور به ایران آورده و به درباریان هدیه و اکثر آنان را معتاد ساختند. «تارونیه» که یکی از تجار (جهانگرد) فرانسوی بود، در زمان صفویه به ایران سفر کرده و در سفرنامه خود ضمن شرح حرکت از «ازمیر» به ایران، مختصری به کشت خشخاش در ایران اشاره نموده و چنین می‌نویسد: «...بعد از هفت ساعت راهپیمایی از طول دیوار آفیون قره‌شهر عبور کردیم چه بزرگتر است، این محصول زیاده‌تر به عمل می‌آید. هم‌اکنون (منظور زمان سفر تارونیه است) در ایران زراعت می‌شود؛ اما در ممالک مغلول (هندوستان) به حد وافر کشت و زرع می‌شود». (ساک، ۱۳۸۰، ۲۸۱) در زمان سلطنت قاجاریه، کشیدن تریاک یکی از وسایل تجملی دربار به دلیل گدائی قیمت و کمیاب بودن مورد استفاده طبقات ثروتمند و اشراف بود. به علت بردیاد رضا و کمبود عرضه، کشت خشخاش در ایران متداول و روستائیان و کشاورزان، برخی از اراکین و اعیان خانمان برانداز و مهلک، به آن معتاد شدند. تریاک به عنوان دانه، به بچن حتی به اطفال و نوزادان نیز خورانده می‌شد. فروش تریاک در انحصار دولت و یکی از منابع درآمد کشور محسوب می‌گشت. (ساک، ۱۳۸۰، ۲۸۱)

از عصر صفوی تا سال‌های پایانی دوره قاجاریه به غیر از شاه عباس و شاه طهماسب اول صفوی، هیچ‌گاه اقدام جدی از سوی پادشاهان ایران در جهت ریشه‌کنی از شیوع کشت خشخاش و مصرف آن در جامعه ایرانی صورت نگرفت. به رغم شرح‌ها تا یخی مبتنی بر مبارزه با اعتیاد و کشت مواد مخدر به ویژه تریاک در ایران از قرن ۱۸ به بعد، به نظر می‌رسد این مبارزه‌ها هیچ‌گاه به شکلی جدی پیگیری نمی‌شده و به همین جهت تأثیری قاطع در وضعیت تولید و مصرف مواد مخدر در ایران نداشته است. تا نیمه دوم قرن ۱۹، کشت و تولید خشخاش عمدتاً به منظور پاسخگویی به نیاز داخلی بوده، اما از این زمان به بعد، کشت تریاک به عنوان محصولی صادراتی و سودآور مورد توجه قرار گرفت.^۱